

ISSN 2181-9505
Doi Journal 10.26739/2181-9505

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi
Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi
O'zbekiston falsafa jamiyati

Национальный Университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Международный научно-исследовательский центр Имам Бухари
при Кабинете Министров Республики Узбекистан
Философское общество Узбекистана

The National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek
Imam Bukhari International Research Center under the Cabinet of Ministers
of the Republic of Uzbekistan
Philosophical Society of Uzbekistan

**FALSAFA VA HAYOT
XALQARO JURNAL**

**ФИЛОСОФИЯ И ЖИЗНЬ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ**

**PHILOSOPHY AND LIFE
INTERNATIONAL JOURNAL**

2023 № 1 (20)

Jurnal bir yilda 4 marta nashr qilinadi.
Журнал выходит 4 раза в год.
The journal is published 4 times in a year.

Toshkent-2023

SIYOSAT VA JAMIYAT FALSAFASI

Hakimov Nazar Hakimovich

Liberalizm mafkurasi: genezisi, shakllanish omillari.....9-19

Shadiyev Bexzod Mirsalimovich

O‘zbekistondagi nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyatini takomillashtirishning nazariy asoslari.....20-25

Alimatova Nargis Abduxalilovna

Raqobat mazmunining tarixiy evolyutsiyasi.....26-32

TA’LIM VA FAN FALSAFASI

Xidirov Mustafo Toyirqulovich

Abu Nasr Forobiy va Abu Ali ibn Sinoning bilish va faoliyat uyg‘unligiga oid tabiiy-ilmiiy qarashlari.....33-40

Danilova V.S., Kojevnikov N.N.

Yevroosiyo madaniy kommunikatsiyalari va markazi: ontologik va metafizik jihatlari.....41-54

TARIX FALSAFASI VA FALSAFA TARIXI

Islamov Kamol Tashkulovich

Yevropa Uyg‘onish davri mutafakkirlari qarashlarida ijtimoiy-falsafiy fikrlar rivoji.....55-62

Burkhonov Sherzodbek Muxammadbobir ugli

Martin Xaydegger ta’limotidagi “Dasein” tushunchasi talqini.....63-68

Madalimov Timur Abduvaliyevich

Qadimgi Hindistonda Astika maktabining konseptual tahlili.....69-76

DUNYO MADANIYATI VA DINIY AN’ANALAR

Sagikizi Ayajan, Kakimjanova, Margarita Kabdulaevna, Qulibek Bagdatkali Abdimanapovich

Qozog‘iston jamiyatidagi ong transformatsiya sharoitlarida diniy qadriyatlar.....77-89

Saidzoda Daler Muxibullo

Zamonaviy jamiyat rivojlanishi sharoitlarida diniy-siyosiy ekstremizm tushunchasi tadqiqi.....90-98

Karimova Sadokat Tahirovna

Millatlararo totuvlikni ta’minlashda milliy o‘zlik va g‘urur tuyg‘ularining o‘rni.....99-109

ФИЛОСОФИЯ ПОЛИТИКИ И ОБЩЕСТВА

Хакимов Назар Хакимович

Идеология либерализма: генезис, факторы формирования.....9-19

Шадиев Бехзод Мирсалимович

Теоретические основы оптимизации деятельности неправительственных организаций в Узбекистане.....20-25

Алиматова Наргис Абдухалиловна

Историческая эволюция понятия соревнований.....26-32

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ

Хидиров Мустафо Тойиркулович

Естественно-научные воззрения Абу Наср Фараби и Абу Али ибн Сина о гармонии познания и деятельности.....33-40

Данилова В.С., Кожевников Н.Н.

Центры и коммуникации культуры евразии: онтологические и метафизические аспекты.....41-54

ФИЛОСОФИЯ ИСТОРИИ И ИСТОРИЯ ФИЛОСОФИИ

Исламов Камол Ташкулович

Развитие социально-философских мыслей в мнениях мыслителей эпохи Возрождения Европы.....55-62

Бурханов Шерзодбека Мухаммадбобир угли

Интерпретация понятия «Dasein» у Мартина Хайдеггера.....63-68

Мадалимов Тимур Абдувалиевич

Концептуальный анализ школы Астика в древней Индии.....69-76

МИРОВАЯ КУЛЬТУРА И РЕЛИГИОЗНЫЕ ТРАДИЦИИ

Сагикызы Аяжан, Какимжанова Маргарита Кабдулаевна, Кулыбек Багдаткали Абдиманопович

Религиозные ценности в условиях трансформации сознания в Казахском обществе.....77-89

Саидзода Далер Мухибулло

Исследование понятия религиозно-политического экстремизма в контексте развития современного общества.....90-98

Каримова Садокат Тахировна

Роль чувств национальной идентичности и гордости в улучшении межнациональной гармонии.....99-109

PHILOSOPHY OF POLITICS AND SOCIETY

Hakimov Nazar Hakimovich

Ideology of liberalism: genesis, formation factors.....9-19

Shadiyev Behzod Mirsalimovich

Theoretical bases of the optimisation of the activities of non-governmental organizations in Uzbekistan.....20-25

Alimatova Nargis Abduxalilovna

Historical evolution of content of competition.....26-32

PHILOSOPHY OF EDUCATION AND SCIENCE

Khidirov Mustafo Toyirkulovich

The natural-scientific views of Abu Nasr Farabi and Abu Ali Ibn Sina on the harmony of cognition and activity.....33-40

Danilova V.S., Kojevnikov N.N.

Centers and communications of eurasian culture: ontological and metaphysical aspects.....41-54

PHILOSOPHY OF HISTORY AND HISTORY OF PHILOSOPHY

Islamov Kamol Tashkulovich

Development of social and philosophical thoughts in the opinions of the Renaissance Thinkers.....55-62

Burkhonov Sherzodbek Muxammadbobir o'g'li

Interpretation of the concept of "Dasein" in Martin Heidegger.....63-68

Madalimov Timur Abduvaliyevich

A conceptual analyse of the astika schools in ancient India.....69-76

WORLD CULTURE AND RELIGIOUS TRADITIONS

Sagikizi Ayajan, Kakimjanova, Margarita Kabdulayevna, Qulibek Bagdatkali Abdimanapovich

Religious values in the conditions of transformation of consciousness in the Kazakhstan society.....77-89

Saidzoda Daler Muxibullo

Study of the concept of religious-political extremism in the context of the development of modern society.....90-98

Karimova Sadokat Tahirovna

Role of national identity, pride the emotions in improving interethnic harmony.....99-109

SIYOSAT VA JAMIYAT FALSAFASI / ФИЛОСОФИЯ ПОЛИТИКИ И ОБЩЕСТВА / PHILOSOPHY OF POLITICS AND SOCIETY

UDK:101.1:338

 10.5281/zenodo.10073164

Alimatova Nargis Abduxalilovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti “Ijtimoiy-gumanitar fanlar” kafedrası
dotsenti, falsafa fanlari nomzodi
E-mail:nargis2207@gmail.com
(Toshkent, O‘zbekiston)

RAQOBAT MAZMUNINING TARIXIY EVOLYUTSIYASI

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada “raqobat” tushunchasining Sharq va G‘arb falsafasida qadimdan qanday tushunilganligi, yangi davrdan boshlab ijtimoiy-iqtisodiy tafakkurda uning ma’no-mazmuni o‘zgarishga uchraganligi, XXI asrga kelib, bu tushunchada ifoda etilgan xulq-atvor, munosabat, jarayon tamomila yangi ko‘rinish olganligi ijtimoiy-falsafiy nuqtai-nazardan tahlil qilingan. Raqobat o‘rniga hamkorlik hozirgi davrning talabi ekanligi to‘g‘risida xulosa chiqarilgan.

Kalit so‘zlar: raqobat, falsafa, ijtimoiy-iqtisodiy tafakkur, hamkorlik, sog‘lom raqobat.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ КОНКУРЕНЦИИ

Аннотация. В данной статье проведен социально-философский анализ понимания понятия “конкуренции” с древних времен в восточной и западной философии, изменение содержания этого понятия в Новом времени в социально-экономическом мышлении и в XXI веке как процесс, поведение и отношение конкуренция осознаётся в совершенно новом образе. Сделан вывод, что партнерство вместо конкуренции-это требование времени.

Ключевые слова: конкуренция, философия, социально-экономическое мышление, партнерство, здоровая конкуренция.

HISTORICAL EVOLUTION OF CONTENT OF COMPETITION

Abstract. This article provides a socio-philosophical analysis of the understanding of the concept of “competition” from ancient times in Eastern and Western philosophy, the change in the content of this concept in the New Age in socio-economic thinking and in the 21st century as a process, behavior and attitude of competition is realized in a completely new way. It is concluded that partnership instead of competition is the requirement of the time.

Key words: competition, philosophy, socio-economic thinking, partnership, healthy competition.

KIRISH

Zamonaviy xo‘jalik yuritish sharoitlari raqobat kurashining kuchayganligi bilan xarakterlanadi. U esa o‘z navbatida, iste‘mol bozorlarining globallashuvi jarayonlari hamda siyosiy, xalqaro, tashqi iqtisodiy omillar ta‘sirida bo‘lgan milliy iqtisodiyotlarning maxsuslashuvi bilan shartlangan. Shunga bog‘liq ravishda milliy iqtisodning asosi bo‘lgan korxonalar raqobatbardoshligini boshqarishning yangi samarali metodlari va vositalarini ilmiy tadqiq etish, ularni amalda qo‘llash ehtiyoji ortib bormoqda.

O‘zbekiston globallashuv sharoitida o‘zining xalqaro indekslardagi pozitsiyasini yaxshilashga harakat qilmoqda. 2020-yil 7-iyulda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqobat muhitini yanada rivojlantirish va iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” Farmoni chiqdi. Unga ko‘ra “Raqobat to‘g‘risida” va “Tabiiy monopoliyalar to‘g‘risida”gi qonunlar birlashtirilib, yangi qonun loyihasi ishlab chiqiladigan bo‘ldi. Ushbu qonun loyihasi hozirgi kunda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati tomonidan tasdiqlangan[1]. Shuningdek, yuqorida nomi keltirilgan farmonga muvofiq “2020-2024-yillarda tovar va moliya bozorlarida raqobatni rivojlantirish strategiyasi” ham qabul qilindi.

Ijtimoiy-falsafiy fikr tarixida raqobatning talqini qadimdan to hozirgi kungacha rivojlanib, o‘zgarib borganini ko‘rishimiz mumkin. XXI asrga kelib, raqobat mazmuni butunlay o‘zgacha ma‘no kasb etayotganini ta‘kidlashimiz lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI

“Raqobat”, “raqobatbardoshlik”, “raqobat muhiti” tushunchalari o‘zaro dialektik aloqadorlikda bo‘lib, adabiyotlar tahlili natijasida ushbu tushunchalarni, asosan, ijtimoiy-iqtisodiy tafakkurda XVIII asrdan boshlab, dastlabki iqtisodiy maktablar vakillari tomonidan iqtisodiy jarayon, xulq-atvor yoki munosabat sifatida o‘rganilganligi ma‘lum bo‘ladi.

Shunday qilib, Qadimgi Hindistonning “Tipitaka”, “Nyaya-sutra”, “Atmabodxa”, Qadimgi Xitoyning “Dao de-szin”, Markaziy Osiyoning “Avesto” kabi falsafiy manbalarida raqobat insonlar orasidagi munosabatga xos xususiyat sifatida ta‘riflanganini, Aristotel asarlarida dastlabki iqtisodiy talqinini, Abu Ali ibn Sino esa raqobatni salbiy ma‘noda tushunganligini ko‘ramiz.

Yangi davrda dastlabki iqtisodiy maktablar vakili Adam Smit, Merkantilizm vakillari, Devid Yum, mumtoz siyosiy iqtisod yo‘nalishi vakili U.Petti, D.Rikkardo, Dj.Styuart Mill va boshqalar tomonidan raqobatni bozor sharoitida shu muhit ishtirokchilari o‘rtasida eng ko‘p foyda olish uchun olib boriladigan bellashuv sifatida talqin qilinganligi va bu kurashning usullari tadqiq etilganligi shohidi bo‘lamiz.

XX-XXI asrda G‘arb iqtisodchilaridan J.M.Keyns, A.Marshall, J.Robinson, M.Porter va boshqalar raqobatni iqtisodiy nuqtai-nazardan tadqiq etdilar va bu jarayonning tashkil etuvchilari, uning omillarini o‘rgandilar.

Rossiyalik tadqiqotchilar Yu.B. Rubin tomonidan ta'lim sohasidagi raqobat masalalari, Yudanov Yu.A. esa iqtisodiyotda raqobat nazariyasi va amaliyotini rivojlantirishga o'z hissasini qo'shgan.

O'zbekistonlik tadqiqotchilardan Sh.Negmatova tomonidan hayvonot olamidagi, jinoyat olamidagi va xalqaro miqyosdagi axborot tazyiqi sohasidagi raqobat muammolari, A.A. Abduvaliyev tomonidan raqamli iqtisodiyotda raqobatni ta'minlash masalalari, E.A.Xoshimov va L.O'.Mingishov tomonidan mamlakatda to'laqonli raqobat muhitini shakllantirish ishlab chiqarishni modernizatsiyalashning muhim omili sifatida o'rganilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot jarayonida tarixiylik va mantiqiylikning birligi, analiz va sintez, deduksiya, mavhumlashtirish va umumlashtirish ilmiy metodlaridan foydalanildi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

O'zbek tilining izohli lug'atida "raqobat" so'zi arab tilidan olingan bo'lib, "kuzatish", "nazorat" degan ma'nolarni anglatadi[2], deyilgan. "Basma-baslikka bellashuv, kim o'zdi va talabgorlar, raqiblar kurashi", deb izoh berilgan. O'zbekiston milliy ensiklopediyasida "raqobat" tushunchasiga iqtisodiy ta'rif berilgan. "Raqobat-mustaqil tovar ishlab chiqaruvchi(korxonalar)lar o'rtasida tovarlarni qulay sharoitda ishlab chiqarish va yaxshi foyda keltiradigan narxda sotish, umuman iqtisodiyotda o'z mavqeini mustahkamlash uchun kurash", deb ta'kidlangan[3].

Zamonaviy iqtisodiy paradigmadagi "sog'lom raqobat"ning zarurligi va foydaliligi aksioma sifatida taqdim etiladi. Mashhur iqtisodchilar raqobatga taraqqiyot harakatlantiruvchisi, tengi yo'q qadriyat, ijtimoiy institutlarning samaradorligini belgilovchi mezon sifatida qarashadi[4]. Ammo ushbu masala bo'yicha ilmiy-falsafiy fikr tarixi juda sodda emas va o'z nihoyasini topmagan. Aristotel o'z vaqtida iqtisod nafaqat birlamchi ehtiyojlarni qondirishga yordam beradi, balki inson ehtirolari xizmatkoriga aylanib qolishi va hayotning bosh ma'nosi o'rniga da'vogar bo'lib qolishi mumkin, degan[5]. Shuning uchun S.S.Sulakshin va boshqalarning fikricha, davlat va ijtimoiy tartib taraqqiyoti inson axloqining eng yaxshi jihatlari ochishga imkon beruvchi nisbatan mukammal shakllarni qidirishga undaydi [6]. Ijtimoiy-falsafiy fikr tarixida raqobat tushunchasiga uch xil yondashuvni kuzatishimiz mumkin.

Fikrning birinchi yo'nalishiga ko'ra, hayotga mavjudlik uchun kurash sifatida, insoniy munosabatlarga hokimiyat, sharaf va lazzatlanish uchun kurash sifatida qarashdir. Masalan, Geraklitning fikricha, urush-umum qabul qilingan, dushmanlik-oddiy hol, hamma narsa unga ko'ra paydo bo'ladi. Qadimgi Yunon miflari xudolarning va insonlarning bir-biriga nisbatan dushmanligi va ayyorligi sahnalariga to'la.

Qadimgi Hindiston falsafasining yodgorligi "Dxammapada" asarida jumladan yana shunday deyilgan: "Dushman dushmanga yoki nafratlanuvchi kishi o'zi nafratlangan kishiga nimaiki qilmasin, noto'g'ri yo'naltirilgan fikr yanada

yomonroq oqibatlariga olib kelishi mumkin. Inson boshqalarning amalga oshirilgan va oshirilmagan ishlariga emas, balki o'zining qilingan va qilinmagan ishlariga e'tibor bersin"[7]. Yuqoridagi fikrdan ko'rinib turibdiki, buddaviylikda insonlar o'rtasidagi kurash raqobatning bir ko'rinishi sifatida tavsiflanganligi ko'zga tashlanadi.

Qadimgi Xitoy falsafasidagi daosizm oqimiga taalluqli yozma manba "Dao de-szin"da quyidagi mulohazalar keltirilgan. "Oliyjanob hukmdor qo'shni davlatlar bilan munosabatlarda odatiy vaqtda kelishuvchan bo'lishni afzal ko'radi va faqat urush vaqtida zo'ravonlik ishlatadi. Qo'shin baxtsizlik qurolidir, shuning uchun oliyjanob hukmdor uni qo'llamaslikka intiladi hamda qo'shinni haddan tashqari vaziyatlar taqozo qilgandagina qo'llaydi. Davlat adolat bilan boshqariladi. Urush esa hiyla bilan olib boriladi" [8]. Demak, adovat, raqobat oxir-oqibatda urushga olib borishi mumkinligi qadimgi davridayoq anglangan.

Qadimgi yunonistonlik faylasuf Epikur (mil.av. 342/341-270/271 yy.)ning fikricha: "Doimo kulib, falsafa bilan shug'ullanib, ayni paytda xo'jalik bilan mashg'ul bo'lish, boshqa qobiliyatlardan foydalanish hamda haqiqiy falsafiy mulohazalarni izhor etish lozim. Tabiatni o'rganish maqtanchoq va kibrli bo'lmagan, odamlar to'dasi oldida raqobat mavzusi bo'lgan o'z ma'lumotini namoyish qilmaydigan, lekin shu bilan birga mard bo'lgan, shart-sharoit tufayli emas, balki o'zlari erishgan shaxsiy yutuqlaridan rozi bo'lgan va g'ururlanadigan insonlarni vujudga keltiradi. Hech kimga hasad qilish kerak emas: ezgu insonlar hasadga loyiq emas, yovuzlari esa baxtliroq bo'lganlari sari o'zlariga ziyon yetkazadilar" [9]. Epikurning fikrlaridan ko'rinib turibdiki, muvaffaqiyatga erishish uchun turli insonlar o'rtasida vujudga keladigan salbiy munosabatlardan ustun turish, yutuqlar sari intilish kerak.

Sharq falsafasida eng qadimgi yozma manbalardan bo'lmish Avestoda ham raqobat sahnalarini ko'rish mumkin. Xudolar Axuramazda va Axriman, aka-uka bo'lishiga qaramasdan, o'rtasidagi kurash bu dunyodagi ustunlik, odamlar ustidan hukmron bo'lish kabi maqsadlar uchun olib borilgan. Bu esa raqobat munosabatlari qadimdan insoniyatga xos ekanligidan dalolat beradi.

Abu Ali ibn Sino o'zining ijtimoiy-falsafiy qarashlarida jamiyatda tabiiy notenglik bo'lishiga sabab-bu borliqning o'z mavjudligini saqlab qolishga urinishidan, deb tushuntiradi. Agar jamiyatda hamma boy bo'lganida edi, jamiyat raqobat va hasadga asoslangan konfliktlardan vayron bo'lgan bo'lardi. Agar jamiyatda hamma kambag'al bo'lganda edi, odamlar qashshoqlik natijasida qirilib ketgan bo'lardi. Har kim jamiyatdagi o'z mavqeidan qoniqishi kerak, chunki boy odam uning davlati qandaydir tarzda undagi uncha yuqori bo'lmagan aql va ma'lumotlilikni o'rnini qoplashiga amin bo'ladi; o'qimishli kambag'al esa o'z mavqeini badavlat johilning mavqei bilan taqqoslab, o'zini afzal ko'radi. O'z hunaridan non topadigan usta na keng vakolatlariga ega bo'lgan hokimu va na bitmas-tuganmas boylikka ega bo'lgan badavlatga hasad ko'zi bilan qaraydi[10].

XVII asrda Tomas Gobbsning yozishicha, har bir raqib o'z xohishlarini amalga oshirish uchun zo'ravonlik yo'li bilan boradi, shuning uchun barchani qo'rquvda ushlab turuvchi hokimiyat yo'qligida odamlar "barchaning barchaga

nisbatan urushi” holatida bo‘ladi [11]. XIX asrda Charlz Darvin biologik turlarning kelib chiqishini yashash uchun kurash orqali tushuntirgan va buni inson kelib chiqishi jarayoniga ham tatbiq etgan.

Bunday “agressiv raqobat” konsepsiyasining salbiy tomonlari ilgari tanqid qilingan. Chunki tirikchilik uchun insonni insonga bunday dushmanlik kayfiyatida munosabatda bo‘lishi uning qadr-qimmati to‘g‘risidagi tasavvurlarga to‘g‘ri kelmaydi.

Nazariya va amaliyotning ikkinchi va bugungi kunda eng ko‘p tarqalgan yo‘nalishi “sog‘lom” raqobat to‘g‘risidagi ta‘limotdir. Unga ko‘ra iqtisodiy munosabatlarda yolg‘on, maqsadli o‘zgaga ziyon yetkazish, bozorlar monopolizatsiyasi bo‘lmasligi kerak. Munosabatlarni tartibga keltiruvchi asosiy vosita - davlat, o‘z-o‘zini boshqaruvchi, nodavlat tashkilotlari. Raqobat bunday holatda urush emas, balki ishlab chiqaruvchilar va iste‘molchilar o‘z foydasiga ega bo‘ladigan musobaqaga o‘xshash holatdir. Taraqqiyotning yetakchi omili ilmiy-texnik taraqqiyot va inson kapitali-bilimlar, malakalar, qobiliyatlar hisoblanadi. Bunday yo‘nalishning birinchi va bosh himoyachisi Adam Smitning fikricha, raqobat sifatni yaxshilaydi, foydani tenglashtiradi va baholarni optimallashtiradi. Bunday qarashni mukammal raqobatning modeli sifatida ko‘riladi. Ammo vaqt bunday modelning kamchiliklarini ko‘rsatib berdi va tez orada monopolistik, mukammal bo‘lmagan va h.k. raqobat shakllari to‘g‘risidagi nazariyalar paydo bo‘ldi.

Bunday paradigmani eng katta kamchiligi – uning hayotga tatbiq etishning juda qiyinligi, iqtisodiy agentlar xulq-atvorini normativ tartibga keltirishning murakkabligi hisoblanadi. Tushunarliki, tashqi yuridik qonun doimo ham mukammal emas va inson ichki erkinligi bilan ziddiyatga ega, shuning uchun qonunchilik doimo o‘zgarib boradi hamda hech qachon to‘liq uyg‘unlikni yuzaga keltirmaydi. M.M.Stirovning fikricha, “sog‘lom” raqobatning chuqurroq kamchiligi uning ko‘proq moddiy farovonlikka qaratilganligi va buning oqibatida insonning ruhiy va axloqiy takomillashuviga kam e‘tibor berilishi, uni maqsad emas, balki xo‘jalik faoliyatining vositasi sifatida qaralishi, odamlarni ajratishga bo‘lgan tendensiyasi[12].

Nihoyat, raqobat to‘g‘risidagi fikrlarning uchinchi yo‘nalishi unchalik ommalashgan emas, lekin kelajakda muhim o‘ringa ega bo‘lib, chuqurroq ko‘rib o‘tilishga loyiq. Bunday qarashning mohiyatida odamlarni bir-biriga qarama-qarshi qo‘yish foydaliligini inkor etish hamda ochiqlilik, hamkorlik, hatto qurbon bo‘lish tamoyillari asosida xo‘jalik tizimini samarali qurishga ishonch yotadi. Bunday “do‘stona” yondashuv to‘g‘risida faylasuflar qadimdan orzu qilganlar. Platonning fikricha, davlatning maqsadi kishilarni bir butun qilib jamlash, “o‘zaro bir-biridan xabardor bo‘lish va bir-biriga yordam berish” orqali yashashdir[13].

Hamkorlik g‘oyalari axloqiy jihatdan shuning uchun ham afzalki, xo‘jalik yuritishning dastlabki shartlari individumlar uchun qanchalik bir xil bo‘lmasa turli xalqlar uchun tabiiy–iqlimiy o‘ziga xosliklar sabab ham o‘zgacha. Zamonaviy iqtisodiy fanda Adam Brandenburger va Barri Neylbaff “raqobat hamkorligi” konsepsiyasini taklif etishmoqda, ya‘ni mahsulotni birgalikda yaratish va oxirida

mehnat natijasini oʻrtada taqsimlash. Zamonaviy xoʻjalikda hamkorlikning omadli namunasi sifatida iqtisodiy klasterlar, texnoparklar, xalqaro standartlar tizimi, ilmiy-tadqiqot jamoalari, jamoaviy moliyalash (kraundfanding), resurslardan jamoaviy foydalanish (kraudsorsing) va h.k.

Ijtimoiy-iqtisodiy tafakkurda raqobatga qarashlarni shartli ravishda uchta davrga boʻlish mumkin:

-raqobat nazariyasi rivojlanishidagi “mumtoz” davr - mukammal raqobat ideal modelidan raqobatni davlat tomonidan tartibga solinishi zarurligi toʻgʻrisidagi birinchi asoslashga qadar (XVIII asr-XX asrning birinchi yarmi);

-kompaniyaning strategik menejmenti konsepsiyasi doirasida raqobatbardoshlikni boshqarish bosqichi;

-“eng yangi” bosqich-raqobat kurashida innovatsiyalardan foydalanishning murakkabroq modellaridan foydalanish (boshqalardan maksimal “farq qilish”), raqobatni tizimlarning boshqa darajasiga chiqishi (tovarni yaratishning butun zanjiri boʻyicha raqobat, raqobatchilar bilan kooperatsiya, klasterlarning tashkil boʻlishi, davlatning “yumshoq” sanoat siyosati).

XULOSA

“Raqobat” tushunchasi uch xil aspektida tushuniladi. Birinchisi, jarayon sifatida, yaʼni bozor muhitida uning ishtirokchilari bellashuv faoliyatini amalga oshiradilar. Bozorda eng yaxshi sharoitlarga ega boʻlish uchun oʻz faoliyati samaradorligini boshqarib, raqobatchilarning holatini oʻrganadilar va oʻz mahsulotlarining jozibadorligi darajasini koʻtaradilar. Ikkinchidan, raqobat munosabat sifatida tushuniladi, yaʼni bu munosabat kamida ikki ishtirokchi oʻrtasida roʻy beradi. Raqobatchilar oʻzining eng yaxshi tomonlarini namoyon qilib, bir-biridan qaysi bir sohada oʻzishga harakat qiladilar. Uchinchidan, raqobat xulq-atvor sifatida tushuniladi, yaʼni bunda raqobatchilar eng yaxshi natijalarga erishish yoʻlida axloqiy va axloqiy boʻlmagan vositalardan foydalanishlari mumkin. Dastlab, qadimgi dunyo va oʻrta asrlarda asosan, raqobat bu insonlarning bir-biriga munosabatlarda namoyon boʻluvchi hayotdagi eng yaxshi sharoitlar, imkoniyatlarga ega boʻlishga intilish sifatida tushunilgan. Uygʻonish davri oxiri va yangi davrga kelib, sanoat rivojlanib, falsafadan fanlarning ajralib chiqishi roʻy berishi bilan dastlabki iqtisodiy taʼlimotlar paydo boʻldi. Ana shu iqtisodiy taʼlimotlar tomonidan dastlabki raqobatning iqtisodiy talqinlari vujudga keldi. Raqobat bozor ishtirokchilarining turli iqtisodiy vositalarni qoʻllash orqali eng koʻp daromad olishga intilishi sifatida namoyon boʻldi. Raqobatchini bozordan siqib chiqarish, uni tanazzulga yuz tutishiga olib kelish, “nosogʻlom” raqobat usullarini qoʻllash kabilar mavjud boʻlgan. XX asr 90-yillar oxiridan esa raqobatga yangicha qarash shakllana boshladi. Raqobat jarayoni XVIII asrdan boshlab ilk iqtisodiy maktablar: mumtoz iqtisod maktabi, siyosiy iqtisod maktabi vakillari asarlarida iqtisodiy tushuncha sifatida oʻrganildi. Uning ilmiy taʼriflari, tasniflari vujudga keldi. XXI asr birinchi choragida raqobat yangi koʻrinish oldi, yaʼni raqobatchilarning yagora qadriyatlar zanjirini hosil qilish yoʻlida kooperatsiyasi vujudga keldi. Shunday qilib, insoniyat tafakkuri tarixi raqobat tabiatini

tushunishda insonlar o'rtasidagi kundalik va xo'jalik munosabatlari, shu asosda quriladigan turli yondashuvlarni namoyon qiladi. Dunyo va O'zbekiston iqtisodi magistral yo'lini tanlash va uni amalga oshirishi davlat, tashkilot, insonning ruhiy o'z taqdirini o'zi belgilashiga bog'liq.

BIBLIOGRAFIYA

1. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти. Б.360// https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20R.pdf.
2. Тарануха Ю.В. Конкуренция и конкурентоспособность.-М.: Русайнс, 2015.- 336 с.
3. Аристотель. Политика. -М.: Юрайт, 2018. -219 с.
4. Нравственное государство. От теории к проекту / С. С. Сулакшин, В. Э. Багдасарян, М. В. Вилисов и др. М.: Наука и политика, 2015.- 424 с.
5. Дхаммапада//Антология мировой философии в четырех томах. -М.: Изд-во социально-экономической лит-ры,.1970. Т.1., - с.129.
6. Дао де-цзин//Антология мировой философии в четырех томах. М.: Изд-во социально-экономической лит-ры,.1970. Т.1., с.189.
7. Антология мировой философии в четырех томах. -М.: Изд-во социально-экономической лит-ры,. 1970. Т.1. -С.359.
8. Сагадеев А. Абу Али ибн Сина (Авиценна). -М.: Изд-во “Мысль”., 1980. -С.73.
9. Гоббс Т. Левиафан. - М.: Мысль, 2001. -478 с.
10. Стыров М.М. Конкуренция: духовные истоки и направления мысли// Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. 2019. № 4.С.108-115.
11. Платон. Государство. - М.: Академический проект, 2015. -398 с.